

УДК 657.3

Здреник В.С.,
к.е.н, доцент кафедри менеджменту
організацій та інноваційного підприємництва
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ІНВЕСТИЦІЙ І ІНВЕСТУВАННЯ

Постановка проблеми. На сьогодні інвестиції є одним з найважливіших чинників, які сприяють економічному розвитку країни, особливо в умовах економічної нестабільності. Вони, зазвичай, є дуже бажаними для країни, оскільки збільшують капітал і можуть сприяти виготовленню конкурентоспроможних товарів не лише для внутрішніх ринків, а й для експорту, а також допомагати у виготовленні товарів, які до цього лише імпортувалися в країну. Інвестиції є одним з найважливіших чинників економічного зростання підприємства, є джерелом для придбання основних засобів, формування обігових фондів. Саме фінансові інвестиції характеризуються здатністю акумулювати найбільші за обсягами ресурси, які під впливом ринкових механізмів розподіляться між підприємствами, що їх потребують.

Сутність фінансових вкладень та фінансових інвестицій, джерела їх походження вже протягом багатьох століть досліджуються вченими-економістами, проте і на сьогодні це питання є досить дискусійним та невирішеним. Разом із цим, інвестиції можна вважати однією з найскладніших категорій ринкової економіки. Тому дослідження теоретичних основ сутності інвестицій набуває першочергового значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна природа фінансових інвестицій висвітлена у працях таких авторів, як Ф.Ф. Бутинець, П.І. Вахрін, В.М. Гончаров, М.П. Денисенко, М.О. Комлик, Я.Д. Крупка, Т.В. Майорова, А.А. Пересада, Є.Б. Пономаренко, Т.В. Рябко, О.А. Туманова, А.П. Шихвердієв та інші. У переважній більшості автори, досліджуючи теоретико-методологічні питання, пов'язані з інвестиціями, особливо, розглядаючи їх через призму об'єкта обліку, акцентують увагу на наявності багатьох проблем, як щодо їхнього категорійного означення, так і з приводу оцінки. У цьому контексті достатньо детальними є наукові пошуки Я.Д. Крупки [7].

Послідовно здійснюючи аналіз розвитку інвестиційної діяльності та критично оцінюючи організацію обліку інвестицій, названий науковець обґрунтовує формування в Україні інвестиційно-інноваційної діяльності та відповідні їй сутнісні характеристики термінологічного апарату [8].

Розвиток інвестування та інвестицій вимагає вирішення ряду проблемних питань, пов'язаних з оподаткуванням доходів. Ці питання наразі активно дискутуються й досліджуються науковцями М.В. Котовою [6], С.Ю. Рябчиковою [10] та іншими.

Г.В. Герасименко досліджує проблеми та перспективи, а також теоретичні та практичні аспекти соціальних інвестицій, стверджуючи, що сучасний етап розвитку суспільства вимагає посиленої уваги до соціального інвестування як цілеспрямованого вкладення ресурсів в розвиток соціальної сфери з метою отримання корисного суспільного ефекту в майбутньому [1, с. 130].

Проте, незважаючи на цілком обґрунтований інтерес до інвестицій як економічного явища та послідовність наукових пошуків, спрямованих на досягнення вирішення проблем, що пов'язані з їхнім розвитком в Україні, невирішеними залишаються питання теоретичного плану. Зокрема, мова йде про фінансові інвестиції, які з'явилися не так давно. У сучасному світі дане поняття займає неабияке місце та є досить важливою складовою сучасної економічної системи. Одночасно, проблемним є позиціонування сутності інвестицій у сучасному економічному просторі.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення історії виникнення фінансових інвестицій та джерел їх походження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток концептуальних засад інвестиційної теорії бере свій початок ще з давніх часів. Першими спробами осмислення природи інвестицій як елементу економічного життя суспільства можна вважати роботи давньогрецьких філософів Платона, Ксенофонта та Аристотеля, які намагалися визначити основні аспекти та сутнісні характеристики природи економічних процесів з філософської точки зору [3, с. 44].

Проте не тільки вищезгадані вчені досліджували сутнісні характеристики інвестицій та джерел їх виникнення. Налічується ціла низка наукових шкіл, які здійснили неабиякий внесок у розвиток інвестиційної теорії та дослідженню природи інвестицій. У таблиці 1 наведені наукові школи (напрямки), які займалися дослідженням даної тематики.

Таблиця 1

Наукові школи, які займалися дослідженням природи інвестицій та інвестиційного процесу

Наукові школи (напрямки)	Їх внесок	Представники
1	2	3
Меркантилісти	Меркантилісти визначали товарно-грошові відносини через первісне нагромадження капіталу, а також відзначали провідну роль держави у системі господарських відносин	Томас Ман, Давід Юм, Жан Кольбер, Людвіг фон Зекендорф, Йоган Бехер та інші
Фізіократи	Фізіократи вважали, що інвестиціями є початкові аванси, необхідні для придбання засобів виробництва у землеробстві, які не потребують щорічного відшкодування	Француа Кене,
Класична школа	Представники класичної школи не залишилися осторонь дослідження природи інвестицій. Так, Адам Сміт відзначав дещо суперечливий характер інвестицій, пояснюючи це тим, що: інвестиції виступають як майно та гроші індивідуума, які приносять йому дохід (прибуток); інвестиції виступають як фактор виробництва, які, в свою чергу, створюють багатство у суспільному масштабі	А. Сміт
Марксистки	К.Маркс розкрив зміст стадій інвестиційного процесу, виділивши зокрема такі: інвестування, перетворення вкладених цінностей у приріст капітальної вартості, отримання доходів або прибутку	К. Маркс
Маржиналісти	Маржиналісти виділили та систематизували фактори, які впливають на попит та пропозицію інвестиційних ресурсів	К. Менгер
Неокласична школа	А. Маршалл, який визначав інвестиції як втілення усіх витрат на капітал (витрати на торговельно-промисловий капітал, позики, інші форми контролю над грошовим ринком), які здатні приносити своєму власнику дохід у майбутньому	А Маршалл, Дж. Мід, Е. Денісон, Р. Солоу та ін
Кейнсіанська школа	Дж. Кейнс визначав, що "інвестиції – це початковий приріст цінності капітального майна у результаті виробничої діяльності даного періоду". Й. Шумпетер вважав за доцільне відносити до категорії "інвестиції" і кредитну емісію, і визнаючи, що саме інвестиційні процеси формують основні засади для формування базису економічного зростання, через активізацію та розвиток інноваційної діяльності	Дж. Кейнс, Й. Шумпетер
Неокейнсіанці	Саме неокейнсіанці першими почали досліджувати взаємозалежність та зв'язок інвестицій та науково-технічного прогресу, використовуючи у своєму аналізі математичний апарат	Е. Домар, Ф. Модільяні, Е. Хансена, Р. Харод та ін.
Монетаристи	М. Фрідман відзначав, що ціна інвестиційних ресурсів та загальна інвестиційна активність суб'єктів господарювання залежить і від кількості грошей в обігу, через що виникає необхідність регулювання даного показника, через розробку системного апарату впливу на такі показники, як величина грошової маси та швидкість її обігу, а також обсяги грошової та кредитної емісії	М. Фрідман
Інституціоналісти	Запропонували аналізувати інвестиційні процеси у нерозривному зв'язку з політичними, правовими, соціальними, технологічними та іншими факторами впливу, підвищивши таким чином ступінь комплексності аналізу інвестицій як економічної категорії	Т. Веблен, Дж. Коммонс, Д. Б'юкенен, П. Самуельсон та ін.

Джерело: узагальнено автором на основі [3, с. 46].

Протягом XVIII-XIX ст. наука в цілому сформулювала основні засади теорії інвестицій, що передбачали саморегулювання інвестиційної діяльності як в межах національного господарства, так і у глобальному просторі. Найвідчутнішими чинниками саморегулювання визнані норма прибутку та ставка відсотка. Необхідною умовою зростання інвестицій вважалось зростання доходів, особливо тих доходів, які трансформуються в заощадження і нові інвестиції. Окремі дослідники визнавали, що інвестиційну діяльність могла стимулювати держава, використовуючи різноманітні фінансові важелі [2].

Сучасний етап вивчення питання сутності інвестицій формувався на основі аналізу доробок представників усіх вищезгаданих наукових течій, при цьому поступово поглиблюючи та розвиваючи базу знань про інвестування. Саме дослідження Г. Марковіца, У. Шарпа, Г. Александера, Л. Гітмана, Дж. Бейлі та ін. розширили категоріальний апарат інвестиційної теорії до рівня окремої галузі економічної науки,

визнавши таким чином важливість інвестицій та їх роль у становленні та розвитку економічної системи як такої. Особливої уваги потрібно приділити роботам таких визнаних науковців, як У. Шарп, Л. Гітман та М. Джонк. Так, У. Шарп, який був учнем Г. Марковіца та продовжував розвивати та поглиблювати засади інвестиційної теорії, у співавторстві з іншими дослідниками розглядав інвестиції як процес вкладання саме грошових коштів для отримання їх більшої суми у майбутньому.

Натомість, в роботах Л. Гітмана та М. Джонка можна спостерігати визначення сутності "інвестиції", і як спосіб розміщення капіталу, який повинен призводити до збереження або зростання вартості капіталу та/або принести позитивну величину доходу; і як придбання акцій чи облігацій з розрахунком на деякі фінансові результати; і як будь-який інструмент, в який можна вкласти гроші, розраховуючи зберегти або примножити їх вартість і (або) забезпечити позитивну величину доходу [3, с. 46].

Отже, як бачимо, вже багато вчених до нас були зацікавлені у дослідженні сутності інвестицій та природи їх походження. Інвестиції асоціювали і з початковими авансами, які необхідні для придбання засобів виробництва, і з майном та грошима індивідуума, які приносять йому дохід, і з витратами на капітал, які здатні приносити своєму власнику дохід у майбутньому. Наведені припущення та твердження досить близько переплітаються з сучасним трактуванням інвестицій.

Інвестування як окрема економічна наука сформувалась відносно недавно, порівняно з іншими науками (бухгалтерський облік, статистика та ін.). Окремі розробки з теорії інвестицій велись ще до Другої світової війни. Проте початком цього процесу вважають першу половину 50-х років минулого століття, коли М. Марковіц у своїх роботах заклав основи сучасної теорії інвестиційного портфеля. Подальший розвиток теорія отримала у дослідженнях Ф. Модільяні, М. Міллера, В. Шарпа та ін. Ці розробки стосувалися дослідження форм, методів і механізмів інвестування [11, с. 97].

Поняття "інвестиції", "інвестиційний процес", "інвестиційна діяльність" у вітчизняній економічній літературі з'явилися порівняно нещодавно (1985-1987 рр.). Так, за радянських часів ринок фінансових інвестицій тлумачився як система інфраструктурних елементів, що ізолює фінансові ресурси від виробництва з метою привласнення спекулятивного прибутку. Нині не викликає сумніву той факт, що інвестиційний ринок є потужним важелем розвитку економіки країни, дієвим засобом мобілізації нагромаджень і спрямування фінансових ресурсів у ті галузі виробництва, які принесуть найбільший прибуток [5, с. 38].

Попередниками сучасних фондових ринків були середньовічні вексельні ярмарки і постійні вексельні ринки, що час від часу виникали і зникали в XIII-XIV ст. З торгівлею векселями пов'язана поява перших професійних учасників ринку цінних паперів і перших бірж, на яких здійснювалися операції і з товарами, і з векселями. Першими біржами, на яких проводилися операції з цінними паперами, вважаються створені в XVI ст. установи в Антверпені (1531 р.) і Ліоні. Через різні обставини ці біржі припинили існування в другій половині XVI ст. Проте фондовий ринок в сучасному розумінні зародився лише в кінці XVI ст. у зв'язку з посиленням емісійної активності держав і появою акціонерних компаній.

Проте фондовий ринок в сучасному розумінні зародився лише в кінці XVI ст. у зв'язку з посиленням емісійної активності держав і появою акціонерних компаній [4].

У розвитку теорії та практики інвестицій у нашій країні можна виділити три періоди (рис. 1):

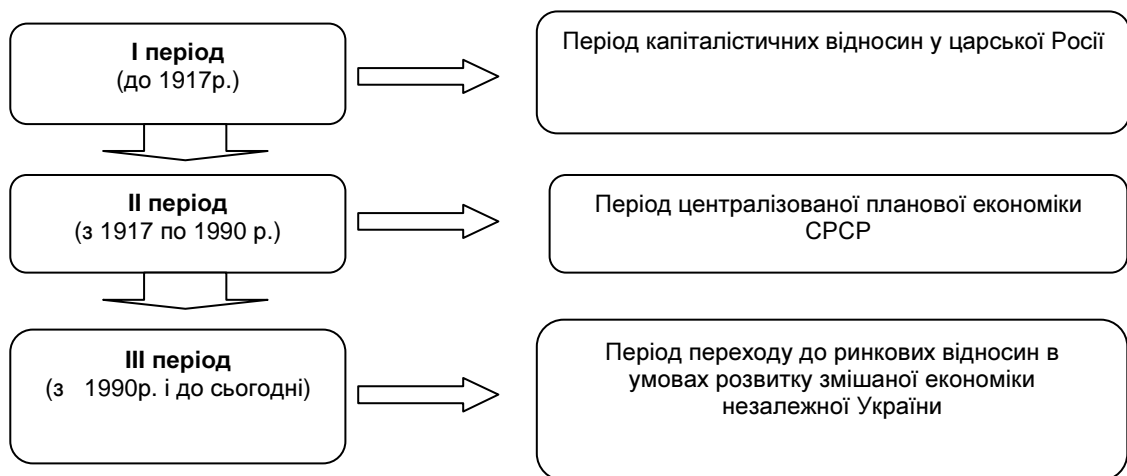

Рис. 1. Періоди розвитку теорії та практики інвестицій

Джерело: розроблено автором на основі [9]

- *перший* (до 1917р.) – період капіталістичних відносин у царській Росії. У цей період в Росію активно проникав іноземний капітал. Російське законодавство створило сприятливі умови для цього. Іноземні інвестиції спрямовувалися у найприбутковіші галузі промисловості – нафтову, кам'яновугільну, металургійну, машинобудівну.

- *другий* (з 1917 по 1990 р.) – період централізованої планової економіки СРСР. Система бухгалтерського обліку була обумовлена суспільним характером власності і потребами державного керування економікою. Головним споживачем інформації, що формується в бухгалтерському обліку, виступала держава в особі галузевих міністерств і відомств, що планують, статистичних і фінансових органів. Система державного фінансового контролю, що діяла, вирішувала задачі виявлення відхилень від запропонованих моделей господарського поведіння організацій;

- *третій* (з 1990р. і до сьогодні) – період переходу до ринкових відносин в умовах розвитку змішаної економіки незалежної України. Внаслідок трансформації економічної системи в Україні активно формуються ринкові відносини, а отже, сучасні ринкові механізми [9, с. 24].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, можемо сказати, що ринок інвестицій почав існувати ще за довго переходу до ринкової економіки, якій така ситуація є притаманною. Він існував у дещо іншій формі, ніж тепер. Зокрема, це були інвестиції в різні галузі промисловості, які на той період часу були найефективнішими. Щодо фінансового ринку, то історія його розвитку починається ще в XIII-XIV ст. в Європі, а в Україні він зародився лише починаючи з 90-х років. Зважаючи на позитивний вплив інвестицій на розвиток національної економіки, а також наявність низки проблемних невіршених питань, що стосуються порядку їхнього обліку, контролю та аналізу, розвиток названих аспектів у наукових дослідженнях є достатньо актуальним і перспективним. Формування наукових концепцій, здатних забезпечити активізацію використання інвестицій, особливо завдяки розвитку обліково-аналітичного забезпечення та контрольної роботи, дозволить значно спростити використання названого інструмента підвищення ефективності та результативності діяльності суб'єктів господарської діяльності.

Література

1. Герасименко Г.В. Соціальні інвестиції підприємства: проблеми та перспективи розвитку в Україні / Г.В. Герасименко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – Т. 2. – С. 130-133.
2. Захарін С.В. Сучасні теорії і концепції інвестицій [Електронний ресурс] / С.В. Захарін // Управління розвитком підприємства. – 2009. – №4. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_4_2/pdf/074-077.pdf
3. Змієнко М.О. Генезис інвестиційної теорії у системі економічної науки [Електронний ресурс] / М.О. Змієнко // Сталий розвиток економіки [Всеукраїнський науково-виробничий журнал]. – 2011. – № 5. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_5/44.pdf
4. Історія фондового ринку [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ТОВ “Компанія з управління активами” Еф Ай Ем КАПІТАЛ. – Режим доступу: <http://www.fimcapital.com.ua/informacia/istoria>
5. Комлик М.О. Розвиток ринку фінансових інвестицій в Україні / М.О. Комлик // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету Серія: Економічні науки. – Черкаси: ЧДТУ. – 2003. – Випуск 8. – 292 с.
6. Котова М.В. Інститути спільного інвестування: функції та перспективи розвитку в Україні / М.В. Котова // Економічний простір. – 2011. – № 53. – С. 138-143.
7. Крупка Я.Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Я.Д. Крупка. – Тернопіль : ТАНГ, 2002. – 32 с.
8. Крупка Я.Д. Облік інвестиційно-інноваційної діяльності / Я.Д. Крупка, С.В. Питель, І.В. Мельничук. – Тернопіль: ТАЙП, 2011. – 234 с.
9. Рябко Т.В. Облік фінансових інвестицій: історичний аспект / Т.В. Рябко // Облік і аудит: теорія, практика, перспективи [Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції магістрів та студентів. Мелітополь, 17-19 червня 2005]. – 2005. – № 5. – 190 с.
10. Рябчикова С.Ю. Проблеми діяльності інститутів спільного інвестування (ICI) в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / С.Ю. Рябчикова. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20100916/ek_ryabchik.htm
11. Туманова О.А. Еволюція підходів до сутності інвестицій [Електронний ресурс] / О.А. Туманова // Проблемы материальной культуры. Экономические науки. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/121/knp121_97-100.pdf